

УДК 349; 340.132.1; 343.851.3; 614.3

DOI 10.32782/2663-5666.2023.3.8

ПРОБЛЕМИ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ КЛАСИФІКАЦІЇ

Вступ. Засудження осіб до позбавлення волі спричиняє зміну правового режиму регулювання ряду основних прав людини, як правило, у бік обмеження чи то позбавлення, що, безумовно тягне наслідком для реалізації суб'єктивних прав по формі, по об'єму, по змісту. Відповідно, правовий режим поширюється і на соціальні права. Разом з тим, уявляється, що не усі соціальні права можуть підпадати під режим правових обмежень чи то звужень; одночасно, постає дилема про ті права, які можуть підпадати під звуження у правозастосуванні, а які не можуть; також, постає й проблема виокремлення та розрізнення таких прав. Відтак, слід вважати, що усі ці питання є насамперед питаннями диференціації та класифікації соціальних прав засуджених до позбавлення волі, які ані в правовій доктрині, ані в чинному законодавстві не виокремлені. А тому, постає проблема у їх конкретизації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи пошук і вирішення проблем диференціації та класифікації суб'єктивних прав у вітчизняній юридичній науковій літературі, варто звернути увагу на те, що тією чи іншою мірою, вони піднімалися у наукових дискусіях, ставали предметом наукового пошуку, але дещо відокремлено від контексту соціальних прав, від галузі права «соціальне право» зокрема. *До прикладу*, проблемами диференціації переймалися такі вітчизняні вчені та практиками як от: М.І. Хавронюк, у публікації «Диференціація кримінальної відповідальності або чи не очікує Україну соціальна катастрофа? Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення» (2009) [23, с. 147–151]; А. Панченко у публікації «Підстави диференціації правового регулювання праці у важких, шкідливих та небезпечних умовах (ВШНУП)», (2020) [14]; Н. Антонюк, у ряді своїх публікацій: «Диференціація кримінальної відповідальності у правових інститутах звільнення від покарання чи його відбування» (2020)

[1, с. 272–277], «Диференціація кримінальної відповідальності у кримінальному праві України» (2023) [2], тощо; Т.А. Коляда «Проблема диференціації правового регулювання праці» (2003), тощо [13, с. 93–97]. Тобто, як бачимо, дійсно, науковий фокус пошуку і вирішення проблем диференціації стосувався певного галузевого рівня, а саме «кримінального права» та «трудового права».

Попри це, питання диференціації доволі системно обговорювались і на науково-практичних заходах (конференціях), де були підняті якраз проблеми «диференціації», але в межах трудового права та права соціального забезпечення [8]. А саме: посеред представників трудового права та права соціального забезпечення, питання диференціації було предметом диспуту Г.І. Чанишевою («Наявність сімейних обов'язків як підстава диференціації правового регулювання», 2014 р.) [21, с. 51–53]. Слід звернути увагу і на дослідження в періодичних виданнях із трудового права та права соціального забезпечення. Так, М.І. Іншин підходив до проблеми з точки зору «Поняття диференціації правового регулювання в сфері державної служби України» (2002 р.) [11, с. 136–143; 12], А.К. Бойко в контексті «Єдність та диференціація норм трудового права, що регулюють відносини із працевлаштування молоді» (2018 р.) [3, с. 97–100], К.С. Режиченко щодо фокусу на «Єдність та диференціація правового регулювання праці працівників закладів вищої освіти» (2018) [17, с. 53–58], тощо. Як бачимо, присутні такі елементи як «єдність і диференціація», тобто, вони розглядаються як парні правові феномени.

Натомість диференціації саме соціальних прав засуджених до позбавлення волі системно, приділена увага не була. Відтак, попри сутнісний підхід до проблем диференціації, постає проблема, яка стосується галузевої приналежності того чи іншого соціального права до конкретної галузі права. Для більш точнішого

з'ясування галузевої та міжгалузевої проблематики, варто проаналізувати суть галузі права як юридичної конструкції, звернути увагу на місце у тій чи іншій галузі конкретного соціального права, визначити колізії та їх наслідки.

Мета дослідження полягає у розв'язанні проблеми диференціації соціальних прав засуджених до позбавлення волі та проблеми їх класифікації. Вирішення цієї проблеми надасть можливість забезпечити ефективність реалізації соціальних прав засуджених до позбавлення волі, посилити гарантії їх захисту, а також сприятиме соціалізації засуджених в ході відбуття покарання з досягненням його мети «виховання та перевиховання» (як частина вимоги-мети ч. 2 ст. 65 КК України).

Виклад основного матеріалу. Розкриваючи проблеми диференціації соціальних прав засуджених до позбавлення волі, насамперед, важливо звернути увагу на правову природу та існуючу класифікацію соціальних прав, яка закріпилася у правовій доктрині.

Так як зазначається у навчально-науковій літературі, громадянські, або як їх інколи іменують, особистісні права — це саме ті загально-визнані світовим співтовариством блага й імунітети (умови життя), яких може домагатися особистість від держави для забезпечення свого фізичного існування, збереження, розвитку і захисту своєї індивідуальності. Призначення громадянських прав — забезпечення свободи й автономності індивіда, його юридичної захищеності від будь-якого незаконного зовнішнього втручання, насамперед з боку держави, її органів і посадових осіб [7, с. 53].

За своєю суттю, соціальні права є права людини, якій необхідні такі для повноцінної участі її в житті суспільства [4, с. 783]. За своєю правовою характеристикою вони включають, принаймні, право на освіту і право на створення та утримання сім'ї, проте багато таких прав часто вважаються громадянськими: наприклад, право на відпочинок, охорону здоров'я, недоторканність приватного життя і відсутність дискримінації [9]. Тобто, на енциклопедичному рівні певна диференціація їх визначається. Але її знову ж таки не достатньо, для класифікації соціальних прав засуджених до позбавлення волі.

Не було б зайвим зазначити і те, що характерним для соціальних прав є те, що на відмінну від прав першого покоління, які визначаються як негативні права (оскільки реалізація таких прав потребує захисту від втручання держави), то, соціальні права отримали назву позитивних

прав, оскільки вимагають певних активних дій з боку органів держави в інтересах особи щодо створення програм та упровадження відповідного організаційно-правового та фінансового механізмів для їх забезпечення. Вважається, що задача держави складається в тому, щоб створювати соціальні програми, вести організаційну та господарську діяльність, яка б давала змогу гарантувати та робити реальними проголошені нею соціальні права [4, с. 783–784]. Беручи до уваги такий аспект, можливо звернути увагу на те, що позитивність соціальних прав апелює до держави для створення нею певних благ. З іншого боку, сама «апеляція» вимагає чіткості того, що саме слід державі буде необхідно «упровадження відповідного організаційно-правового та фінансового механізмів для їх забезпечення»? А ці питання очевидно не можуть бути вирішені без виокремлення та систематизації, в основі якої лежить диференціація та класифікація. Відтак, предмет «делегування», «апеляції» тощо відсутній на достатньо чіткому та зрозумілому рівні. А отже, доводиться, що засуджені до позбавлення волі залишаються у такому разі без прав, без правового регулювання, без захисту, а, відтак, без надання можливості та забезпечення такої можливості з боку держави «виправитись та попередити правопорушення». Як наслідок, уся державна так би мовити «машина» із кримінальним переслідуванням, із розглядом судом кримінальної справи, засудженням, із виконанням вироку суду зокрема, зводиться нанівець. Отож, за такої умови, такі ризики таки проявляються.

В підтвердження тісного зв'язку соціальної складової із державою та правопорядком, доречно звернути увагу на наступні аргументи, які викладені у тих чи інших дослідженнях, правовій доктрині тощо.

Так, у підручнику із теорії права М.І. Козюбри доволі показово звертається увага на те, що окрема людина поза соціумом, без взаємодії з іншими ні в стародавні часи, ні нині виконати ці завдання не в змозі. Свідомо чи інстинктивно люди були змушені узгоджувати свою поведінку один з одним для досягнення як спільної, так і окремої мети. Саме через злагодженість своєї поведінки люди отримали можливість задовольняти свої потреби та інтереси як цілі свого існування. Ознака узгодженості з іншими характеризує таку поведінку, як «соціальну». Умови спільного існування не лише зумовлювали поведінку людини, а й вимагали від неї відповідної поведінки, впливаючи на неї за допомогою

різних засобів. Безпосередній процес цілеспрямованого впливу на поведінку людей становить поняття соціального регулювання [7, с. 80].

О.В. Турута досліджуючи проблеми соціальних прав людини в Україні приходить до висновку, що соціальні права людини знайшли своє відображення в конституційних положеннях та чинному законодавстві України. Це передбачає забезпечення соціальної безпеки громадян, створення необхідних і достатніх умов для реалізації соціальних прав людини і громадянина. Разом з тим, виникає проблема, оскільки обсяг державних гарантій права на соціальний захист залежить від фінансово-економічних можливостей держави, тобто надання матеріальної допомоги соціально слабким має відбуватися на основі матеріально-фінансових можливостей держави. Зміст та обсяг державних гарантій права на соціальний захист має відповідати принципу реальності, тобто нормативно-правовими актами мають бути визначені тільки ті види та розміри соціальних виплат та інших соціальних пільг, які держава в змозі надати громадянам, виходячи зі своїх ресурсів та на основі принципу балансу інтересів людини, суспільства та держави [20, с. 115].

Р.М. Дудник досліджуючи галузеву диференціацію українського права приходить до одного із таких висновків, зазначаючи, що проблема формування, виокремлення та ієрархізації галузей права залишається актуальною. Доведено необхідність наукового обґрунтування галузевої диференціації права для відокремлення у тій чи іншій сукупності правових норм у рамках їх галузевої приналежності. Встановлення та обґрунтування якісних властивостей, ознак галузі права дозволяє не тільки глибше зрозуміти сутність і різноманіття досліджуваного явища, але й показати взаємозв'язок частини і цілого, норми права і галузі права, взаємозв'язок галузей права між собою, їх цілісність та ієрархічність [6, с. 16].

Виокремлюють і диференціацію так би мовити за «соціальною» ознакою. Так, вважається, що «диференціація соціальна» походить від латинського «*differentia*» та означає «розрізнення». Вона є і процесом, і станом подрібнення певної соціальної цілісності (суспільства, організації, групи) на складові частини чи елементи (інституції, сегменти, індивіди). Як «процес» соціальна диференціація означає подрібнення певного соціуму в ході його змін, історичного розвитку, коли шляхом відокремлення, розділення, уособлення тощо утворюються нові соціальні еле-

менти (сфери і різновиди людської діяльності, типи соціальних організацій, цінності, взірці, норми тощо), які набувають певного статусу, виконуючи нові функції та ролі. А як «стан», соціальна диференціація відображає наявну гетерогенність певного соціуму, який складається з взаємопов'язаної множинності відповідних елементів, складових частин, сегментів [19].

В енциклопедії із трудового права зазначається, що диференціація трудової правосуб'єктності працівника – це встановлені державою відмінності в можливості застосування здатності до праці або професійної діяльності, в змисті й обсязі прав та обов'язків працівника, що обумовлені певними чинниками, які потребують відображення в нормах права [5, с. 115]. Очевидно, що «правосуб'єктність» включає правоздатність та дієздатність, що охоплює так чи інакше права та обов'язки учасника правовідносин. Але ж, за визначенням, яке подіється у доктрині «трудового права» питання «диференціація трудової правосуб'єктності працівника» постає як надто загальний феномен стосовно поняття «диференціації» соціальних прав. Тим більше, коли йдеться про «диференціацію» соціальних прав засуджених до позбавлення волі. Відтак, понятійний апарат із трудового права не може вважатись повноцінним для розуміння та проведення диференціації у соціальному праві стосовно суб'єктивних соціальних прав засуджених до позбавлення волі.

Попри це, А. Панченко у своїй публікації в постановці проблеми акцентує увагу на тому, що втрата потенціалу країни не змінила негативної динаміки в цілому, а причини цього залишаються незмінними протягом років незалежності України – це незадовільний стан охорони праці, невідповідність нормативно-правових актів сучасному рівню науки і техніки, зношеність обладнання, недостатність і невідповідність засобів захисту тощо, що є несприятливим явищем для України у поступі до повноправного членства у ЄС [14].

Н. Антонюк за результатами дослідження, приходить до висновку у тому, що не всі підстави звільнення від покарання чи його відбування мають значення для диференціації кримінальної відповідальності. На її думку, окремі з них сконструйовані законодавцем таким чином, що фактично характеризують диференціацію кримінально-правового впливу, як-от звільнення від покарання за хворобою для осіб, які стали неосудними під час відбування покарання. Також у чинному КК України фактично відсутне

диференціююче значення інститутів амністії та помилування через недостатнє нормативне урегулювання останніх у КК України [1, с. 276]. Також, дослідниця приходить до висновку тому, що Звільнення засудженого від відбування основного покарання з випробуванням зі збереженням застосування призначених судом додаткових покарань дозволяє розширити можливі варіанти застосування цього інституту для кращої реалізації принципу справедливості. Тому положення ст. 77 КК забезпечують диференціацію кримінальної відповідальності та більш точний і персоналізований підхід у застосуванні заходів кримінальної відповідальності до особи судом [1, с. 276]. Отже, вчена-дослідниця справедливо акцентує увагу на тому, що недостатність диференціації є проблемою неналежного законодавчого врегулювання. Таку саму проблему можливу аплікувати на контекст соціальних прав засуджених до позбавлення волі.

О. Панкевич опираючись на дослідження М.І. Лепихова та П. Рабіновича зазначає, що із поняттями «соціальний захист» та «соціальне право» тісно пов'язане поняття соціальних прав. З огляду на наведене, на її думку, всі права людини є соціальними у тому сенсі, що вони обумовлені соціумом, суспільством як за своїм змістом, так і за засобами їх здійснення. З огляду на це, несоціальних – у широкому розумінні – прав людини (особи) взагалі не існує. А ось у вузькому значенні, на нашу думку, соціальні права – це можливості людини забезпечити своє існування та розвиток із соціальних джерел завдяки соціальному утриманству, тобто на основі застосовуваного за певних умов (при настанні так званих соціальних ризиків) державними чи недержавними організаціями соціально-аліментарного методу регулювання [18, с. 104–107; 15, с. 95]. Звісно, у даному дослідженні відображається широкий підхід до розуміння соціальних прав, і тому він не є прийнятний для нас повністю. Але, вважаємо, що такий підхід все таки відображає міждисциплінарність «соціального» елементу в суб'єктивних правах. *До, прикладу*, аналізуючи Закон України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 року № 2671-VIII (надалі – Закон № 2671-VIII від 17 січня 2019 року) можливо сказати, що соціальні послуги є диференційовані за тим чи іншим об'єктом соціальних прав. А саме: (1), прості соціальні послуги, що не передбачають надання постійної або систематичної комплексної допомоги (інформування, консультування, посередництво,

надання притулку, представництво інтересів тощо); (2) комплексні соціальні послуги, що передбачають узгоджені дії фахівців з надання постійної або систематичної комплексної допомоги (догляд, виховання, спільне проживання, соціальний супровід, кризове втручання, підтримане проживання, соціальна адаптація, соціальна інтеграція та реінтеграція тощо); (3) комплексні спеціалізовані соціальні послуги, що надаються певній категорії отримувачів соціальних послуг (ВІЛ-інфікованим особам, особам із залежністю від психотропних речовин, особам, які постраждали від торгівлі людьми, біженцям, особам із психічними розладами та іншим); (4) допоміжні соціальні послуги, що надаються у вигляді натуральної допомоги (продукти харчування, предмети і засоби особистої гігієни, санітарно-гігієнічні засоби для прибирання, засоби догляду, одяг, взуття та інші предмети першої необхідності, організація харчування, забезпечення паливом тощо) та технічних послуг (транспортні послуги, переклад жестовою мовою тощо) [16]. Як бачимо, цей Закон у межах соціальних послуг акцентує увагу у своїх нормах на конкретні блага соціально-правового характеру, які можуть становити зміст того чи іншого соціального права.

Звідси, тобто, із такого кожного означеного вище виду соціальних послуг можливо диференціювати конкретне суб'єктивне благо, а, по суті соціальне право. Це благо складає як об'єкт правового регулювання, а відтак, може скласти зміст конкретного суб'єктивного права.

Відтак, доцільно зазначити, що питання диференціації соціальних прав на сьогодні, не знайшло належного закріплення безпосередньо стосовно тих осіб, які засуджені до позбавлення волі, і, при чому, а ні в соціальному законодавстві, ані в правовій доктрині соціального права. Відповідно, питання кримінального права та кримінально-виконавчого, чи то, кримінально-процесуального також залишається відкритим.

Відповідно до енциклопедичної довідки, соціальні права характеризуються тим, що вони є насамперед правами людини, які є необхідними для *повноцінної участі її в житті суспільства* (курсив власний Т.Ч.) [10, с. 783]. Тут слід попередньо задатись питанням про ціль та цінність соціальних прав з точки зору суспільного життя, а саме: йдеться про соціальне життя яке відбувається у правовій реальності, власне, під час відбуття покарання, чи, яке має відбутись пізніше, опісля звільнення? Очевидно, належність до людини як носія соціальних прав

не тільки цим фактором обумовлюється. Адже слід мати на увазі «абсолютність» та не абсолютність таких прав від особи носія.

Утім, не вдаючись у дискусію звернемо увагу і на той аспект, що соціальні права передбачають не так обов'язок держави утримуватися від тих чи інших дій, як її обов'язок створювати належні умови для соціального розвитку людини, її соціального захисту і соціальної безпеки, у зв'язку із чим, для її реалізації необхідна наявність комплексного і розгалуженого законодавства, яке б чітко регламентувало всі процедури, як і пов'язанні із наданням соціальної допомоги, здійсненням соціального захисту і соціального забезпечення [10, с. 783]. Думається, ось в чому одна із граней сутності та призначення соціальних прав. Відтак, слід звернути увагу на законодавство, як фактор, який створює умови насамперед регламентації самих соціальних прав в контексті їх диференціації по засуджених осіб, до позбавлення волі.

Насамперед, в юридичній енциклопедії зазначається, що диференціація у праві соціального забезпечення це, насамперед, відмінності у правовому регулюванні різних відносин соціального забезпечення, з урахуванням їхніх особливостей, а також суб'єктивного складу за встановленими стійкими критеріями [10, с. 156]. Також зазначається, що диференціація полягає в різному об'ємі соціального забезпечення для окремих категорій громадян; у підвищенні рівня окремих видів та об'єму соціального забезпечення для окремих категорій громадян [10, с. 156]. По суті, йдеться про широкий підхід що характеризує певну галузь права, окремі інститути у такій – право соціального забезпечення. Натомість право соціального забезпечення та соціальне право очевидно різні за об'ємом сфери правового регулювання, щоправда споріднені, і, сприймаються як загальне та частина. Відтак подане в енциклопедії поняття диференціації висвітлює лише питання частини, а тому не може бути точним та повним. В даному випадку, не важко помітити, що йдеться про частину соціальних прав, які можуть чи то потребують диференціації.

О.В. Черкасов розкриваючи проблеми «єдності та диференціації відповідальності у трудовому праві України» (власне проблеми соціального права – Т.Ч.) зазначає, що «...диференціація юридичної відповідальності – це поділ і конкретизація її на окремі види на підставі загальних критеріїв, а також залежно від стійких ознак, що притаманні конкретному виду відповідальності, з метою формулювання загального

уявлення про структуру відповідальності, спеціалізації та визначення сфери дії певних різновидів. До стійких ознак відповідальності можна віднести: характер і вид правопорушення, що є підставою відповідальності; статус суб'єкта відповідальності; правові наслідки для винної особи, коло суб'єктів; які можуть застосовувати заходи відповідальності тощо...» [22, с. 95]. Таке поняття має для нашого контексту соціальних прав важливий аспект прояву «диференціації» у соціальному праві – критерій, який пов'язаний із юридичною відповідальністю. А отже, цей критерій визначає підходи до наслідків обмежень соціальних прав.

Вони позначаються тим, що у кожній галузі свій предмет правового регулювання, свій метод правового регулювання тих чи інших галузевих правовідносин, а також, функцій правового регулювання соціально-правовідносин.

Висновки. Таким чином, підводячи підсумки, можливо прийти до висновку у тому, що диференціація соціальних прав засуджених до позбавлення волі є інструментом визначення чіткості для правового регулювання соціальних прав засуджених до позбавлення волі. Вона («диференціація») як процес і результат удосконалює правову доктрину та практику правозастосування застосування, ідентифікуючи конкретне соціальне право, його зміст. Диференціюючи соціальні права засуджених до позбавлення волі у законодавстві та правовій доктрині створюється вертикаль та ієрархія того чи іншого соціального права, визначаються класифікаційні особливості, постає юридичний зв'язок у правозастосовній практиці із конкретними юридичними фактами; також, відстежується сприяння відповідності диференційованого соціального права, конкретному соціальному обов'язку.

Методологічна проблема диференціації соціальних прав засуджених до позбавлення волі пояснюється безпосередньо галузевою складовою (сферою), за якою, галузь соціального права є міждисциплінарною радше чим самостійною. Це означає, що предмет та метод правового регулювання цієї галузі слабо взаємодіють, що негативно позначається на чіткості охорони та захисту соціальних прав засуджених до позбавлення волі, в силу пріоритету основним галузям права.

Проблеми відсутності диференціації соціальних прав засуджених до позбавлення волі опосередковуються дублюванням проблем у класифікації соціальних прав осіб, засуджених до позбавлення волі. Це означає, що класифікувати соціальні права без їх диференціації є недоречним, адже відсутній об'єкт класифікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонюк Н. Диференціація кримінальної відповідальності у правових інститутах звільнення від покарання чи його відбування. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 4. С. 272–277. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2020/4/47.pdf> (дата звернення: 30.10.2023).
2. Антонюк Н. О. Диференціація кримінальної відповідальності у кримінальному праві України: монографія. Київ : Алерта, 2023. 554 с.
3. Бойко А.К. Єдність та диференціація норм трудового права, що регулюють відносини із працевлаштування молоді. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Випуск 2. Том 1. С. 97–100. URL: <https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/article/view/141/130> (дата звернення: 30.10.2023).
4. Велика українська юридична енциклопедія. Київ : «Видавництво Людмила», 2020: Право соціального забезпечення / редкол. : М.І. Іншин (голова), О.М. Ярошенко (заступник голови), Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишева, Н.М. Вапнярчук. 2020. 912 с.
5. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків : Право, 2016. Т.11: Трудове право/редкол. : С.М. Прилипка (голова), М.І. Іншин (заст. голови), О.М. Ярошенко та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і парва ім. В.М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2018. 776 с.
6. Дудник Р.М. Галузева диференціація українського права: поняття, рівні і тенденції розвитку : дис. ... канд. ... юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2016. 20 с. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/6302/Aref_Dudnik.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 30.10.2023).
7. Загальна теорія права : підручник / за заг. ред. М.І. Козюбри. К. : Ваіте, 2015. 392 с.
8. Єдність і диференціація трудового права та права соціального забезпечення: матеріали III Всеукраїнської наук.-практ.конф. (м. Харків, 28 листоп. 2014 р.); за заг. ред. К. Ю. Мельника / МВС України ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС, 2014. 324 с.
9. Еволюція прав людини. Disclaimer. Council of Europe. 2023. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-evolution-of-human-rights> (дата звернення: 30.10.2023).
10. Енциклопедія права соціального забезпечення України. Київ : «Видавництво Людмила», 2020. Право соціального забезпечення / редкол.: М.І. Іншин (голова), О.М. Ярошенко (заступник голови), Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишева, Н.М. Вапнярчук, Д.І. Сіроха. 2020. 912 с.
11. Іншин М.І. Поняття диференціації правового регулювання в сфері державної служби. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2003. № 21. С. 136–143. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0471c735-8d71-429e-b061-771d59505ff9/content> (дата звернення: 30.10.2023).
12. Іншин М.І. Проблеми правового регулювання праці державних службовців України : автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.05 / наук. консультант В.С. Венедіктов; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2005. 40 с.
13. Коляда Т.А. Проблема диференціації правового регулювання праці. *Право і безпека*. 2003. № 2'3. С. 93–97. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pib_2003_2_3_26.pdf (дата звернення: 30.10.2023).
14. Панченко А. Підстави диференціації правового регулювання праці у важких, шкідливих та небезпечних умовах (ВШНУП). 25 листопада 2020, 14:19. ТОВ «Юридична газета». URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/trudove-pravo/pidstavi-diferenciaciyi-pravovogo-regulyuvannya-praci-u-vazhkih-shkidlivih-ta-nebezpechnih-umovah-vs.html> (дата звернення: 30.10.2023).
15. Панкевич О.З. Соціальна держава: проблеми загальної теорії : монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. П.М. Рабіновича. Львів : Львівський юридичний інститут МВС України, 2004. 183 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/432/1/%D0%9F%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87%20%D0%9E.pdf> (дата звернення: 30.10.2023).
16. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січ. 2019 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#n482>.
17. Реженченко К.С. Єдність та диференціація правового регулювання праці працівників закладів вищої освіти. *Науковий вісник публічного та приватного права* 2018. Том 2–1. Випуск 2. С. 53–58. URL: http://nvppr.in.ua/vip/2018/2-2/tom_1/10.pdf
18. Рабінович П., Панкевич О. Соціальне право: деякі питання загальної теорії. *Право України*. 2003. № 1. С. 104–107.
19. Соціальна диференціація. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D0%B4%D0%B8%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F (дата звернення: 30.10.2023).
20. Турута О.В. Соціальні права людини в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2014. Випуск 24. Том 1. С. 112–115.
21. Чанишева Г.І. Наявність сімейних обов'язків як підстава диференціації правового регулювання. *Єдність і диференціація трудового права та права соціального забезпечення* : матеріали III Всеукраїнської наук.-практ.конф. (м. Харків, 28 листоп. 2014 р.); за заг. ред. К. Ю. Мельника / МВС України ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС, 2014. С. 51–53.
22. Черкасов О.В. Проблеми єдності та диференціації відповідальності у трудовому праві України: монографія / О.В. Черкасов. Харків: Право, 2019. 240 с.
23. Хавронюк М.І. Диференціація кримінальної відповідальності або чи не очікує Україну соціальна катастрофа? *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення* : матеріали Міжнародного симпозіуму 11–12 вересня 2009 року. Львів : ЛьвДУВС, 2009. С. 147–151.

Черезова Т.О. ПРОБЛЕМИ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ КЛАСИФІКАЦІЇ

Статтю присвячено розгляду проблем диференціації соціальних прав засудженими до позбавлення волі. Аналізуються наукові доробки вітчизняних дослідників у сфері трудового права, права соціального забезпечення та кримінального права. З'ясовуються основні проблеми та методологічні недоліки, які були допущені дослідниками. Акцентується увага на тому, що підняті питання не можуть бути вирішені без виокремлення та систематизації безпосередньо самих соціальних прав, адже в основі вирішення проблеми лежить саме їх диференціація та класифікація. Відтак, предмет «делегування» від держави до громадян за таких обставин (відсутності диференціації суб'єктивного права) відсутній. А отже, доводиться, що засуджені до позбавлення волі залишаються у такому разі без прав, без правового регулювання, без захисту, а, відтак, без надання можливості та забезпечення такої можливості з боку держави «виправитись та попередити правопорушення». Як наслідок, уся державна так би мовити «машина» із кримінальним переслідуванням, із розглядом судом кримінальної справи, засудженням, із виконанням вироку суду зокрема, зводиться нанівець. Отож, за такої умови, такі ризики таки проявляються.

За результатами дослідження визначається, що диференціація соціальних прав засуджених до позбавлення волі є інструментом визначення чіткості для правового регулювання соціальних прав засуджених до позбавлення волі. Вона («диференціація») як процес і результат удосконалює правову доктрину та практику правозастосування застосування, ідентифікуючи конкретне соціальне право, його зміст. Диференціюючи соціальні права засуджених до позбавлення волі у законодавстві та правовій доктрині створюється вертикаль та ієрархія того чи іншого соціального права, визначаються класифікаційні особливості, постає юридичний зв'язок у правозастосовчій практиці із конкретними юридичними фактами; також, відстежується сприяння відповідності деференційованого соціального права, конкретному соціальному обов'язку.

Методологічна проблеми диференціації соціальних прав засуджених до позбавлення волі пояснюється безпосередньо галузевою складовою (сферою), за якою, галузь соціального права є міждисциплінарною радше чим самостійною. Це означає, що предмет та метод правового регулювання цієї галузі слабко взаємодіють, що негативно позначається на чіткості охорони та захисту соціальних прав засуджених до позбавлення волі, в силу пріоритету основним галузям права.

Проблеми відсутності диференціації соціальних прав засуджених до позбавлення волі опосередковуються дублюванням проблем у класифікації соціальних прав осіб, засуджених до позбавлення волі. Це означає, що класифікувати соціальні права без їх диференціації є недоречним, адже відсутній об'єкт класифікації.

Ключові слова: диференціація, реалізація права, соціальні права, позбавлення волі, в'язні.

Cherezova T.O. PROBLEMS OF DIFFERENTIATION OF THE SOCIAL RIGHTS OF CONDEMNED PRISONERS AND PROBLEMS OF THEIR CLASSIFICATION

The article is devoted to the consideration of the problems of differentiation of social rights of those sentenced to imprisonment. Scientific developments of domestic researchers in the field of labor law, social security law and criminal law are analyzed. The main problems and methodological shortcomings that were admitted by the researchers are clarified. Emphasis is placed on the fact that the issues raised cannot be resolved without identifying and systematizing the social rights themselves, because their differentiation and classification is at the heart of solving the problem. Therefore, the subject of «delegation» from the state to citizens under such circumstances (absence of differentiation of subjective law) is absent. And therefore, it is proven that those sentenced to imprisonment remain in this case without rights, without legal regulation, without protection, and, therefore, without providing an opportunity and ensuring such an opportunity on the part of the state «to correct and prevent offenses». As a result, the entire state «machine», so to speak, with criminal prosecution, with court consideration of a criminal case, conviction, with the execution of a court sentence in particular, is brought to nothing. So, under such conditions, such risks do appear. Based on the results of the research, it is determined that differentiation of the social rights of those sentenced to imprisonment is a tool for determining clarity for the legal regulation of the social rights of those sentenced to imprisonment. It («differentiation») as a process and result improves the legal doctrine and practice of law enforcement, identifying a specific social law, its content. By differentiating the social rights of those sentenced to imprisonment in the legislation and legal doctrine, a vertical and hierarchy of one or another social right is created, classification features are determined, a legal connection in law enforcement practice with specific legal facts appears; also, the promotion of compliance of the differentiated social right with a specific social obligation is monitored. The methodological problem of differentiating the social rights of those sentenced to imprisonment is explained directly by the branch component (sphere), according to which the branch of social law is interdisciplinary rather than independent. This means that the subject and method of legal regulation of this field interact weakly, which negatively affects the clarity of protection and protection of the social rights of those sentenced to imprisonment, due to the priority of the main branches of law. The problems of the lack of differentiation of the social rights of those sentenced to imprisonment are mediated by the duplication of problems in the classification of the social rights of persons sentenced to imprisonment. This means that it is inappropriate to classify social rights without their differentiation, because there is no object of classification.

Key words: differentiation, implementation of law, social rights, deprivation of liberty, prisoners.